

CARBÓ, F., OVIEDO SEGUER, J. (2024): *Primera lliçó sobre Vicent Andrés Estellés*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 167 pp., ISBN 978-84-9191-308-5

Al mes de març de 2024 es publicava, amb motiu del centenari de la mort de Vicent Andrés Estellés, un volum sobre el poeta burjassoter dins de la col·lecció *Primera lliçó*. Aquest projecte ha estat gestat per Ferran Carbó, catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat de València i especialista reconegut en l'obra d'Estellés i Jordi Oviedo Seguer, doctor en Filologia Catalana, professor de la Universitat de València, responsable dels treballs d'arxiu al Fons Estellés i codirector de l'obra completa revisada del poeta. *Primera lliçó sobre Vicent Andrés Estellés* és el sisé volum de la col·lecció abans citada, gestionada per Publicacions de l'Abadia de Montserrat i impulsada per la Càtedra Màrius Torres d'Estudis sobre Patrimoni Literari Català de la Universitat de Lleida. L'objectiu de la col·lecció *Primera lliçó* és d'oferir uns coneixements bàsics i indispensables per a qualsevol lector que estigui interessat en la literatura i que s'estiga iniciant a aquesta disciplina. Amb el volum *Primera lliçó sobre Vicent Andrés Estellés* es pretén, per tant, revisar la trajectòria poètica i vital de l'autor més important de l'època contemporània al País Valencià des d'Ausiàs March.

El volum s'estructura en nou capítols seguint un criteri cronològic: dècades i ordenació dels llibres de VAE arran d'obra completa revisada; l'autoria dels capítols 1, 2, 3, 4 i 9 és deguda a Ferran Carbó, mentre que els 5, 6, 7 i 8 són responsabilitat de Jordi Oviedo Seguer. El llibre en qüestió es divideix en tres parts: a l'inici, hi ha una àmplia biografia sobre Vicent Andrés Estellés feta per Ferran Carbó per tal de fer apropar el lector a l'autor. Al llarg d'aquest estudi introductori sobre Estellés, Carbó repassa la seua trajectòria vital, la seua producció literària a partir dels anys trenta, amb les primeres composicions dramàtiques, passant pel boom estellesià dels anys setanta, fins a arribar a les seues darreres produccions als anys noranta, citant també la prosa memo-

rialística escrita als anys huitanta. En aquest recorregut vital i literari Carbó subratlla també la professió com a periodista de Vicent Andrés Estellés, que va exercir durant bona part de la seua vida i explica com el seu treball va ser molt important per la seua obra i per la presa de consciència de la llengua catalana.

A continuació Carbó presenta tres capítols: «2. El poeta de la postguerra valenciana», «3. Els anys cinquanta: de la consolidació a la plenitud» i «4. Els anys seixanta: transició i obertura». En el segon capítol Carbó situa en dos períodes l'extensa trajectòria poètica del burjassoter en la segona meitat del segle xx, més concretament en la postguerra durant el regim franquista —on escriu assíduament però la majoria dels treballs queden inèdits a causa de la censura—, i les dècades de la maduresa a partir dels anys setanta on s'assisteix al boom estellesià i a la seua consagració com a «poeta del País Valencià». (27). Al tercer capítol fa un breu parèntesi sobre el primer llibre escrit en català d'Estellés: *Ombra d'ales a l'aigua* (1952), el qual va romandre inèdit fins al 2016, quan el mateix Carbó el va editar al llibre *Paraules invictes. Cinc estudis de poesia catalana del segle xx*. Després d'aquest apunt sobre els orígens de la poesia catalana en Estellés, ens esmenta, en un primer subapartat, les tres obres escrites i editades als anys cinquanta: *Ciutat a cau d'orella* (1953), *Donzell Amarg* (1958) i *La nit* (1956). Després d'açò presenta la gran quantitat de poemaris escrits sempre al llarg dels anys cinquanta que, però, queden inèdits fins als anys setanta i inclús després, a causa de la dictadura (i altres elements propis del sistema literari). Els reculls als quals fa referència són: *L'Hotel París* (1973), *El monòleg* (1981) i *Testimoni d'Horaci* (1981). Aquests tres els defineix com a «una trilogia inèdita, escrita entre els mesos de desembre del 1956 i febrer del 1957» (Carbó 2024: 44). Seguint, explica l'obra mestral *La clau que obri tots els panys* (1971) i els conjunts breus: *L'entreacte* (1981), *L'incert presagi* (1974) i *Mort i pam* (1974). Per a tancar el capítol sobre la producció dels anys cinquanta, presenta i explica: *El primer llibre de les èglogues* (1972), els dos inventaris —*L'inventari clement* (1971) i *L'inventari clement de Gandia* (2012)— i, finalment, el celebèrrim *Llibre de meravelles* (1971) que li donarà la fama i que consagrarà Estellés com al poeta del País Valencià. Al quart capítol Carbó se centra en la producció dels anys seixanta, i posa el focus de

l'atenció en com, una altra vegada, la producció estellesiana és molt prolífera però alhora inèdita: només durant aquesta dècada va escriure dènou obres, però només en publica una. De fet, l'únic llibre editat fou *L'amant de tota la vida*. A continuació, com en l'anterior capítol, fa un repàs de totes les obres de la dècada seixantina i descriu breument el contingut de cadascuna. Són els anys de la composició de: *A mi m'acorda un dictat*, *Colguen les gentes amb alegria festes*, *Renana*, *Homenatge il·lícit a Lluís Milà*, *Epitafis*, *Ritual*, *Rosa de nit*, *Quadern per a ningú*, *Per a tota la mort*, *La fira del vent*, *Després de tot*, *Sonets mallorquins*, *Crònica mallorquina*, *L'ofici de demà*, *El gran foc dels garbons*, *Horacianes*, *Els amants* i *Primer llibre de les odes*.

A la segona part del llibre es troben els capítols a cura de Jordi Oviedo Seguer: «5. El poeta nacional dels valencians», «6. Els anys setanta: la maduresa, la diversitat», «7. L'elaboració de Mural del País Valencià» i «8. L'última producció». En els anys setanta, com apunta Oviedo: «La trajectòria literària d'Estellés [...] evoluciona d'un silenci editorial i social considerable a esdevenir un símbol cultural i polític» (p. 73). En la dècada setantina va haver-hi, per tant, una recuperació i valorització de l'obra estellesiana. Al llarg del cinquè capítol, Oviedo exposa l'abundància de producció poètica fins a aquella data i fa una exhaustiva recopilació de totes les obres que varen veure la llum en aquell període, esmentant també l'aparició del primer volum de l'obra completa, *Recomane tenebres*, publicada el 1972. Apunta, a més, al boom editorial de 1971 quan va publicar cinc llibres molt diversos entre ells tant pel que feia el contingut com l'estil i el moment d'escriptura: *Lletres de canvi* (1970), *La clau que obri tots els panys*, *Primera audició*, *L'inventari clement* i *Llibre de meravelles*, tots del 1971. Els anys setanta representen, com acabem de dir, els anys de la consolidació, però també dels primers reconeixements públics per les obres escrites, que culminen amb la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, l'any 1978. Els anys setanta són un període convuls per a Espanya; per tant, aquest context es reflecteix també en la producció estellesiana (p. 75): se'n va cap a una poesia més compromesa a nivell cívica i amb una clara consciència nacional. A més a més, són els anys en què apareixen els primers poemaris amb clars ressons a les ciutats europees, com és el cas de: *Hamburg* (1974), *Antibes*

(1976) i *El corb* (1978). El descobriment d'Europa fou possible gràcies al seu treball com a periodista a *Las Provincias*. També, a nivell laboral, els anys setanta representen un doble punt d'inflexió com apunta Oviedo: d'una banda, assistim a la «primavera de *Las Provincias*» i de l'altra, a la jubilació forçosa per part de la direcció del periòdic per divergències ideològiques. El capítol es tanca amb el finals dels anys setanta i l'arribada dels anys huitanta, període en què ja ha començat a prendre forma el projecte de *Mural del País Valencià* i s'escriuen poemaris cada vegada més compromesos que narren els horrors del tardofranquisme, com és el cas de *Puig Antich* i *Estat d'excepció*. Per a tancar el capítol, Oviedo remet a la prosa memorialística escrita durant els anys huitanta, on es poden apreciar diverses temàtiques i estils als llibres: *Tractat de les maduixes* (1985), *Quadern de Bonaire* (1985), *El forn del Sol* (1986) i *La parra boja* (1987). El sisé capítol se centra sempre en els anys setanta, però ací exemplifica més la diversitat creativa i l'aparició de nous registres i formes literàries en l'obra estellesiana. Aquest capítol s'estructura en sis punts en què Oviedo encaixa els diferents estils i registres que varen caracteritzar aquesta dècada. Al primer punt parla de les obres del «Cançonero», les quals tenen en comú el recurs a formes i metres populars i mostren el procés de producció poètica d'Estellés, per cicles. Són: *Primera audició*, *Cant de Vicent*, *Taula parada* i *Cercles del Russafí*. Segueix amb la segona secció en què es presenten les «Formes de la brevetat» (86) i s'incideix en l'ús de la tanka en Estellés. Els llibres que utilitzen aquest model compositiu són *La fra del vent* (1974) i *Divina comèdia* (1982), per exemple. A més Oviedo subratlla com aquest tipus de composició dona una mirada introspectiva i intimista en els poemes estellesians. Seguim amb un altre nucli temàtic relacionat amb els clàssics i, en particular, amb Catul, Aviè i Ovidi, que es retroben als poemaris *Les acaballes de Catul* de 1977, *Ora marítima* de 1977 i *Exili d'Ovidi* de 1982. Un altre grup de poemaris individualitzat per Oviedo és l'anomenat «Cicle de Jackeley», compostat pels tres volums: *Versos per a Jackeley* (1982), *Sonets a Jackeley* (1983) i *Jackeley* (1983). Aquest tríptic és molt interessant ja que mostra un nou matís de l'amor en el poeta: tracta sobre una jove dona i el poeta que ja té cinquanta anys. Els poemes giren al voltant d'un diàleg literari que està marcat «pel desig i l'enyorança d'una

joventut perduda, en un present condicionat pel context polític de repressió» (p. 93). Oviedo individualitza altres dos cicles temàtics amb els quals tanca el capítol, i són: «Europa o la llibertat» i «*Puig Antich*». El primer fa referència directa als poemaris *Hamburg* (1974), *Antibes* (1976), *Elegies europees* (1983) i *El corb* (1978). Totes les obres estan connectades per un *fil rouge* que és el to elegíac emprat per Estellés, però també per la idea que s'havia fet el burjassoter sobre Europa: un espai de llibertat en clar contrast amb Espanya. Finalment el capítol es tanca amb la secció dedicada als poemes més compromesos socialment i políticament: *Puig Antich* (1978), *Estat d'excepció* (1991), *Versos per acompanyar una esperança* (1986) i *Al company assassinat a Elda* (1990); però també l'obra teatral *Oratori del nostre temps*, en particular, els oratoris dedicats a Víctor Jara i a Patrice Lumumba. Tota aquesta producció té la clara voluntat de denúncia social d'allò que s'estava vivint a Espanya però també fora, i consagra Estellés com el poeta de realitats i compromès cívicament. Al capítol número set Oviedo fa una exhaustiva explicació del procés de creació de l'obra més gran i ambiciosa d'Estellés: *Mural del País Valencià*, i n'explica l'estructura i els continguts, subratllant en molts punts el compromís polític i cultural subjacents a la creació d'aquesta obra monumental. Finalment, al huité capítol, fa un repàs de les últimes obres escrites i publicades en vida de l'autor; alguns d'aquests s'havien publicats com a textos autònoms i després ja formaran part de *Mural del País Valencià* en la seua conformació definitiva. Tanca el capítol amb dos llibres: *Vida contemplativa. Homenatge a Vicent Andrés Estellés* (1992), en el qual s'inclouen, a banda dels homenatges al poeta, el conjunt *Vida contemplativa* —que havia quedat inèdit fins aleshores—, i el llibre *Mare de terra* de 1992.

L'últim capítol del llibre és novament a càrrec de Ferran Carbó i es titula 9. Una escriptura personal i coral. Carbó elabora una mena de resum sobre la poètica, les formes d'expressar-se, les temàtiques i la intertextualitat en l'obra estellesiana per tal de concloure el llibre i per a evidenciar els punts claus que han sigut esmentats i analitzats al llarg del volum. A més, Carbó subratlla novament la importància i l'impacte que va suposar Estellés, ja que amb la seua poesia es va reorientar tota la poesia dels territoris del domini lingüístic. Una

altra idea que queda clara en aquest últim apartat és el llenguatge emprat per l'autor: un registre col·loquial, descriptiu i narratiu que naix a partir de la seua professió com a periodista; aquest estil, evidentment, va suposar-hi una novetat. Finalment Carbó incideix en la voluntat d'Estellés d'escriure des d'una mirada humana i solidària, per fer-se càrrec de la veu col·lectiva del poble. Com a últim punts, esmenta les temàtiques estellesianes i la intertextualitat. Respecte a les temàtiques, repassa les principals que són: la vida quotidiana, els tractaments de l'amor i l'orientació compromesa i cívica. Mentre pel que fa a la intertextualitat, mostra al lector alguns exemples de citacions, al·lusions, referències i plagis en l'obra de Vicent Andrés Estellés.

Cal celebrar la publicació d'aquest volum, ja que acostar tant un públic acadèmic com un públic poc expert a la vida i obra estellesiana de forma clara i directa, però sense oblidar-se de cap detall. A més a més, gràcies a aquest recorregut el lector pot acostar-se a la totalitat de la seua obra, una característica que singularitza el llibre entre les visions parcials, però necessàries, atesa l'amplitud de l'obra del poeta. En fi, és una edició amb intenció divulgativa que se suma a les publicacions que han aparegut al llarg del 2024 amb ocasió del centenari del naixement del poeta. Fins ara, és el llibre més complet que existeix sobre la seua vida i la seua obra, tot i que la gran tasca per als anys següents seria la de crear una biografia acadèmica sobre Vicent Andrés Estellés, ja que encara no existeix.

ELISA TAMENI
Universitat de València
tameni@alumni.uv.es
ORCID 0009-0000-0742-1981